

SVÄTOPLUK ŠTÚR (1901-1981)

Historické dátumy, vzletnejšie tiež nazývané historickými medzníkmi, označujú v Strednej Európe spravidla momenty radikálneho zvratu života - osobitne v 20. storočí, keď ich bolo viac než dost a znamenali okamihy kolektívnych, ale aj individuálnych vzostupov a pádov, tragédií a katastrof. Život Svätopluka Štúra bol takouto stredoeurópskou kapitolou. V závislosti od rytmu dejín prichádzal a odchádzal, dá sa povedať, že mu nebolo dopriate pôsobiť. Navzdory tomu sa jeho myslenie nemenilo a šlo nevykoľajiteľne po trase, ktorá mu bola vlastná. O tom svedčia monografie, ktoré vyšli počas jeho života, ale aj posmrtné po roku 1989. Svätopluk Štúr sa verejnosti prihováral vtedy, keď to "dejiny" umožňovali.

V máji tohto roku sa na Filozofickom ústave SAV konala konferencia pri príležitosti stého výročia jeho narodenia a dvadsiateho výročia jeho úmrtia. Zúčastnili sa jej kolegovia nielen z menovaného pracoviska, ale aj z Katedry filozofie a dejín filozofie Univerzity Komenského, ako aj z Katedry filozofie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity. Referovali o ňom tri generácie filozofov. Pozoruhodná bola aj skutočnosť, že sa jej nezúčastnili len špecialisti na dejiny slovenského filozofického myslenia, ale aj odborníci na iné filozofické disciplíny ako logika a sociálna filozofia. Dá sa povedať, že pohľad na dielo Svätopluka Štúra z viacerých zorných uhlov neobyčajne obohatil diskusiu a poskytol viaceré podnety na prehĺbenie jeho interpretácie. Z priloženej bibliografie primárnej a sekundárnej literatúry k osobnosti Svätopluka Štúra - zakladateľskej osobnosti filozofie na Slovensku vyplýva, že napriek prerušovanému pôsobeniu patrí medzi tých slovenských filozofov, o ktorých sa najviac píše.

Čitateľovi predkladáme súbor príspevkov z konferencie, na ktorej sa Štúrovo dielo nielen pripomínalo, ale predovšetkým diskutovalo. Ide o dokument o filozofovi, ktorý svoj život neprežil v jednej, ale vo viacerých dobách. Sledoval ich zápasy, kritizoval ich scestia a nepochyboval o tom, že sa dá vedieť, čo znie dnes neuveriteľne, čo je a kde je pravda.

Tibor Pichler

Svätopluk Štúr is one of the founders of Slovak philosophical thought of the 20th century. His philosophy developed under the influence of the realistic philosophy of the Czech philosopher T. G. Masaryk, the dynamic philosophy of the spiritual forms of B. Croce, as well as of the structural philosophy of another Czech philosopher J. L. Fischer. In 1937-1940. He worked as the scientific secretary of The Šafárik's Learned Society (Učená spoločnosť Šafárikova). Due to his political views he was unemployed until the end of the world war 2nd. In postwar period he worked at the Philosophical Faculty of The Comenius University Bratislava as an associate professor and from 1946 on as a professor for philosophy. In 1950 he was forced to leave the University - from that time on he worked in the University library until he retired in 1961. In the favorable period of 1968 he returned to the University, where he read the course in the philosophy of history.

S. Štúr was a convinced proponent of the specific mission of a philosopher: in his view a philosopher is a profound observer, a synthetic thinker, a sort of a "non-technical scientist", who is not engaged in the production of the instrumental knowledge. He is in a sense a metascientist involved in an adequate control of the functions of knowledge, in ordering the scientific knowledge into a coherent whole and in trying to prevent its misuse. A philosopher's task is to prevent the particular becoming the universal as well as its totalitarization. He should be concerned in balancing the part and the whole to the utmost benefit of the humankind.

MIESTO A VÝZNAM SVÄTOPLUKA ŠTÚRA V KONTEXTE SLOVENSKEJ FILOZOFIE 20. STOROČIA

ELENA VÁROSSOVÁ, Filozofický ústav SAV, BRATISLAVA

Na začiatku považujem za potrebné povedať pár slov o stave výskumu a poznania života a diela S. Štúra. Keď som v minulých 90-tych rokoch písala úvody k dvom rukopisom tohto autora,¹ predpokladala som, že knihy vyvolajú v našej kultúrnej alebo aspoň vo filozofickej obci záujem zoznámiť sa nielen s nimi, ale aj s osobnosťou a filozofickým osudom Štúra. Prípád nekonformného intelektuála, kontestujúceho proti neslobode presvedčenia a neslobode slova - za čo bol dvakrát zbavený svojho miesta učiteľa na univerzite - nie je však, zdá sa, na Slovensku dost' príťažlivým príbehom. Veľa urobila v neprospech Štúra aj časová a problémová vzdialenosť od vzniku jeho diela po dobu, keď vychádzalo a keď Štúr už nepatril k reprezentujúcim osobnostiam slovenskej profesionálnej filozofie na Univerzite Komenského. Mladšie generácie po 50-tych rokoch žili už inými teóriami a o Štúrových prácach nevedia takmer nič, preto im aj jeho osud zostáva ľahostajný.

Musela prísť Štúrova storočnica, aby si Filozofický ústav SAV vzal za úlohu oživiť a objektívne zhodnotiť jeho pôsobenie a vrátiť mu miesto, ktoré mu vo filozofii 20. storočia u nás patrí. Nič nie je totiž neodpušiteľnejšie pre malý národ a slabo rozvinutú kultúru ako nevďačnosť voči osobnostiam, ktorých bytostnou ambíciou bolo prispieť k duchovno-morálnemu dospievaniu svojich rodákov - spoluobčanov, a to nielen v úzkom individuálnom zmysle, ale aj na poli verejných a národných vecí. Pritom nechcem prehliadnuť skutočnosť, že v spomenutých 90-tych rokoch vznikli o profesorovi Štúrovi viaceré štúdie, a to z pera všetkých generácií.² Keďže práce boli motivované rozličnými príležitosťami, nemajú rovnakú teoreticko-analytickú úroveň ani obsahový zámer; nesú pečať účelovej parciálnosti. No takmer všetky sa zhodujú v názore na stálu aktuálnosť Štúrovho kritického hlasu na adresu filozofie, ktorá nemá pozitívny program poznávať objektívne svet, filozofie, ktorá stratila sebaidentitu a autoritu vystupovať ako syntetická duchovná aktivita, jednotná napriek mnohosti foriem a v každej dobe nezastupiteľná. Väčšina uvedených štúdií neodmieta ani Štúrovu ideu poriadku, chápaného nemetafyzicky, imanentne v zmysle jeho funkčne a hierarchicky usporiadaných štruktúr. Štruktúry sú späté v jednotu zákonitou korelatívnou väzbou konkrétnej a univerzálnej platnosti. Práve táto väzba udržuje - podľa S. Štúra - v časových zvratoch a premenách stabilitu sveta, života a poznania v potrebnej rovnováhe. Ak sa poriadok v ktoromkoľvek systéme poruší, klesá jeho životnosť, dochádza k jeho disfunkčnosti, úpadku jeho životnosti a môže dôjsť aj k jeho systémovému zániku.

¹ Ide o *Marxisticko-leninskú vôľu k moci* (Bradlo 1991) a *Zápasy a scestia moderného človeka* (VEDA 1998).

² Ide o autorov: M. Bartko, J. Bodnár, T. Münz, E. Várossová; V. Bakoš, T. Pichler; A. Furjelová.

Keďže sa profesor Štúr nedožil slobodnejších časov, treba dopriať sluchu aj jeho ostatnej knihe *Zápasy a scestia moderného človeka*. Najmä preto, že ju venoval mladším generáciám ako jadro svojho poznania a pomocnú ruku pre prípad obnovy nášho života. Nepochyboval o tom, že obnova príde a že bude veľmi ťažká. Z knižky, prirodzene, nevyčítame konkrétny recept na obnovu nášho stavu, ktorý je ešte tragickejší, ako si Štúr myslel. Poučenie môžeme nájsť v jej leitmotive: "*Dejiny našej doby sú len preto také ťažké, že vedľa iných motívov citových, intelektuálnych a ekonomických, práve etická zložka bola v poslednom storočí oproti iným oblastiam nielen v jednotlivých režimoch, ale, a to je závažné, v samých ľuďoch na citeľnom ústupe, ak nie priamo na úteku.*" ([1], 46) Z toho vyplýva, že obnova musí začať v nás samých, v našej prevýchove a v prijatí etiky za najvyššiu a najuniverzálnejšiu ľudskú hodnotu. Štúr má tým na mysli, že individuálne konanie a činnosť nie sú iba pre nás, ale majú mať charakter všeobecnej užitočnosti, a ďalej, že nemajú iba materiálno-hmotnú hodnotu, ale že sú to predovšetkým hodnoty ducha, napr. dobro, spravodlivosť, láska k blížnemu, práca pre pokrok a rozvoj človečenstva v jeho plnosti a konkrétnosti. Tieto etické postuláty Štúrovho diela znamenali v našom konzervatívnom, málo občiansky a morálne teoreticky reflektovanom kontexte anticipačný moment. V tomto smere vlastne zostal Štúr solitérom, pretože bol vo filozofii sám, čo mal osobný záujem na riešení tohto problému pokračovať.

* * *

Ako bezprostredná žiačka S. Štúra prijala som tému načrtnúť problém, ktorý nesie názov tohto príspevku. Téma je široká, ospravedlňujem miestami úryvkovosť, inde skratkovitosť textu. Nechcem presahovať do iných príspevkov ani predchádzať ich informácie. Z pomerne chudobných zmienok autobiografického charakteru v Štúrových knihách a teda väčšinou z osobných rozhovorov s ním vieme, že ho od počiatku vysokoškolského štúdia lákala pedagogická dráha. Jeho prvé publikácie *K logickým základom súčasnej filozofie* (doktorská dizertácia, 1936) a *Problém transcendentna v súčasnej filozofii* (habilitačná docentská práca, 1948) mohli svojimi názvami vzbudzovať dojem, že Štúr svoju tvorbu chce začať východiskovými otázkami moderných filozofických systémov, logikou a noetikou, práve sa vydeľujúcich z filozofie ako osobitné disciplíny, a že sa bude chcieť odborne venovať problematike súdobých filozofických prúdov, ktoré ovládali na konci storočia mnohé európske univerzity, najmä nemecké. V oboch prvých prácach používa pojmy logika a noetika, ale v inom zmysle, ako ich už používame my. Venuje pozornosť aj filozofickým prúdom a najmä ich zhubným dôsledkom. Väčšinou ich pertraktuje kriticky, robiac logiku a noetiku spoluúčastnými na zrelativizovaní filozofie a jej podľahnutí mimofilozofickým, špeciálne vedeckým princípom (matematika, fyzika, biológia). Logika je podľa Štúra svojou funkciou základnou osou filozofických systémov, lebo má zaistiť správnosť pojmov a zákonov poznania: ako matematická logistika znamená ochudobnenie skutočnosti, rovnako, ako biologicky vitalizovaná filozofia života spochybňuje rozum a konkrétnu logiku realistických systémov. Princíp transcendentna vôbec prináša so sebou stratu rozumu, iracionalizmus, mysticismus, intuitivismus, jedným razom odmietajú rozum a uvoľňujú cestu

znehodnoteniu odborných a civilizačno-kultúrnych hodnôt. V práci *Problém transcendentna* vyjadruje Štúr smútok nad tým, že aj školy vynikajúcich duchov, ako boli novokantovci, ďalej významný autor *Krízy európskych vied* fenomenológ E. Husserl, nádejná hviezda filozofie H. Bergson, podľahli protirozumovému uvoľneniu nebezpečných hybných síl v človeku a v spoločnosti. Podľa Štúra je iba otázkou času, kedy tieto sily prepuknú v nové osudové zápasy medzi národmi a ľuďmi.

A predsa Štúr už začiatkom 30-tych rokov objavil filozofa a filozofický systém, v ktorom našiel koncepciu pozitívnej výstavby poznania skutočnosti na základe noeticky a logicky funkčne usporiadaného modelu teoretickej a praktickej aktivity komplexného rozumu. Nazýva ho aj duchom. Bol to taliansky filozof B. Croce, kriticko-realistický interpretátor Hegela a principiálny kritik nastupujúceho fašizmu.

Prv, než Štúr mohol po habilitácii zaujať svoje docentské miesto prednášateľa a zoznámiť svojich poslucháčov s výskumami Croceho filozofie, zahájil Hitler ťaženie proti Rakúsku a Československu; perfídnu taktikou podarilo sa mu v roku 1939 Československo rozbiť a Slovensko sa stalo samostatným štátom. Štúr na protest odchádza do domáceho exilu a ako nezamestnaný píše v rozpätí piatich rokov svoju vojnovú trilógiu: *Nemecká vôľa k moci* (rukopis vyšiel v r. 1966), *Rozprava o živote* (1946) a *Zmysel slovenského obrodzenia* (1948). Tie práce, ktoré neboli publikované v čase ich vzniku, stratili po vojne pre čitateľské publikum svoju prítťažlivosť. Pre autora boli však práve tieto knihy najdôležitejšie. Boli angažovanou súčasťou jeho odboja proti vojne, oslavou ľudských práv a slobôd, rozumu a vedy, humanizmu a bratstva národov. A keď sa Štúr v r. 1945 vrátil na univerzitu, stali sa spolu s predchádzajúcou tvorbou základom jeho začínajúcich prednášok. Zahájil ich zimným semestrom, keď moja generácia, maturanti vojnového školského roku, nastupovala na svoje univerzitné štúdiá.

* * *

Mám pred sebou Index prednášok z rokov svojich štúdií 1945-1949. S. Štúr v tomto období prednášal osem semestrov dejiny svetovej filozofie a uzavretý cyklus systematickej filozofie: noetiku, logiku, filozofiu praktickej tvorby, etiku a jej dejiny. Seminárne cvičenia bežali pod názvom *Z modernej európskej filozofie*. Charakteristickou črtou tejto etapy Štúrovho vysvetľovania učiva tvorila jednota jeho prednášok s publikovanými aj rukopisnými prácami a súčasne vnútorná prepojenosť prednášok dejín filozofie s paralelne bežiacim výkladom systému. V systéme dominovala problematika noetická a pôsobivo koncipovaná časť etická. Tento postup vyžadoval od profesora - čo bolo dôsledkom jeho croceovského poňatia filozofie ako celistvej vedy s jej jednotlivými štruktúrnymi časťami teoretického a praktického stupňa - istú homogenizáciu nosných pilierov prednášok. Dosiahol to tým, že uplatnil súčasne dva pohľady na filozofiu, a to pohľad horizontálny, dejiny myslenia a filozofických smerov, ako aj pohľad vertikálny, synchronný, v podobe teoretických sond do jej skladobných štruktúr a funkcií. Obidva tieto pohľady sa v konečnom dôsledku dopĺňali a tvorili jeden základný jednotný pohľad na historický vývin a premeny myslenia a na nadčasovosť myšlienkovvej štruktúry filozofických systémov.

Dozvuky prednášok sa odohrávali v seminári. Štúrova obhajoba syntetického modelu poznania ako dobovo najsprávnejšieho a pravého poňatia filozofie vyvolávala u poslucháčov otázky: Čo je to "pravá" filozofia, jediná filozofia, absolútna filozofia? Čo je v nej relatívne, čo nadčasové? Čím a ako je verifikovateľná? atď. atď. Atmosféra seminárov bývala dobrá zásluhou prirodzenej aktivity povojnovej generácie a najmä zásluhou slobodomyselného sekularizovaného profesora, ktorý bol na Slovensku zjavná ojedinelosť. Formou pocty Crocemu a jeho estetickým názorom bolo to, že Štúr pozýval na fórum seminára aj osobnosti umenia a literatúry. Tak boli našimi hosťami napr. E. Suchoň, Š. Krčméry, M. Okál, mladý talentovaný prekladateľ, ktorý už v tomto čase mal preloženú Aristotelovu *Poetiku*, Aristofanove *Oblaky*, Senecove *Listy Luciliovi I., II.*, o francúzskom existencializme nám prednášal čerstvý doktor Sorbonny M. Városov atď. Sám Štúr vlastne literárne debutoval úvahami o umení, divadle a kultúrnom dianí vôbec - a to bola aj jeden z dôvodov, prečo sa nadchol Crocem, autorom v tej dobe známej *Estetiky*. Štúr bol rád, keď sme si volili seminárne práce zo širšieho okruhu, než bola odborná filozofia. Pamätám si napr. na svoje vystúpenia: Stendhal: *Červený a Čierny*, J. J. Rousseau: *Spoločenská zmluva*, F. X. Šalda: *Duše a dílo*.

Aj z tohto vidno, že Štúr nebol profesorom striktne akademickej odbornosti, ale mal zmysel pre formovanie totálneho a integrovaného človeka: výstavy, koncerty, návštevy opery a divadla, turistika, príjemné posedenie pri počúvaní Beethovena - to všetko patrilo k pedagogike pozitivity života, ku ktorej Štúr viedol svojich žiakov. Rozmýšľam dodatočne: bola to vzdialená predstava analogizujúca atmosféru gréckych filozofických sympózií, prechádzok portikami aténskej Platónovej akadémie a starej agory? Či to bol rodný gén po strýkovi Ľudovítovi, oduševnenom profesorovi bratislavského lýcea v rokoch 1840-1843, teoretickom osnovateľovi slovenského obrodzenia na báze Hegelovej filozofie a vodcovskej postave elitnej študentskej skupiny štúrovcov? Ktovie. Je isté, že vyradením S. Štúra z univerzity stratila filozofia na Slovensku osobnosť dynamizujúceho typu. Spolu s druhým profesorom filozofie Igorom Hrušovským mohli tvoriť užitočnú komplementárnu polarizáciu. Nad Hrušovským mal Štúr nepochybne ako pedagóg a charizmaticky pôsobiaca osobnosť prevahu. Svoje univerzitné účinkovanie pokladal za životné poslanie a za osobnú zodpovednosť, preto neprijal, a to ani od najbližších žiakov nijaký argument, ktorým ho vyzývali, aby neopustil univerzitu. Namietal, že môže učiť iba s vedomím slobody, t.j. možnosti viesť svojich poslucháčov k filozoficky správne a morálnemu cieľu tak, ako to rezultovalo z jeho filozofie.

To, ako univerzitný učiteľ, ktorému je zverená príprava mladých adeptov filozofie, poníma svoju prácu, je symptomatické vo všeobecnosti pre jeho vlastný filozofický názor. Na ilustráciu uvediem niekoľko príkladov toho, ako charakterizovali svoje univerzitné úlohy niektorí významní filozofi. Známy filozof K. Popper hovoril o svojom univerzitnom pôsobení ako o *Berufsphilosophie*. To znamenalo, že pripravoval svojich poslucháčov na povolanie kriticky skúmať a vyvracať omyly, predsudky, všetko, čo je falošné, ale sa vydáva za pravé a ako také trvá; pripravoval ich teda tiež na povolanie *berufsfilozofov*, schopných budúcej náročnej práce falzifikácie, nie verifikácie filozofie - povedané jeho terminológiou ([2], 8); podľa postmodernistu G. Deleuza sú prednášky pred stálym univerzitným poslucháčstvom skôr laboratóriá, kde profesor neprednáša to, čo vie, ale skúma to, čo nevie ([3], 115-116). I. Kant, verný osvieteniskému *Sapere*

audem, t.j. myslí svojou vlastnou hlavou, vyslovuje ideu, že na univerzitách sa nemajú prednášať myšlienky, ale má sa učiť myslieť, učiteľ nemá mladých ľudí niest', ale viesť k tomu, aby vedeli v živote ísť vlastnými cestami ([4], 49). S. Štúr stojí najbližšie osvietenenskému názoru Kantovmu. Svoj názor formuluje tak, že absolvent filozofie by nemal opúšťať univerzitu s hlavou plnou poučiek, ale už s celkom vyhranenou filozofiou života. A zaujímavo, aj z dnešného hľadiska prihlasovania sa maturantov na univerzitu, dodáva: "*Niet osudnejšieho omylu, než keď si zvolíme určitý predmet ako prostriedok k svojmu zamestnaniu a existenčnému zabezpečeniu, a nie povolanie k určitému predmetu, lebo potom sa náš záujem obyčajne obracia k veciam existenčným, a nie k predmetu samému. Lebo kto nemiluje právo pre spravodlivosť, medicínu pre uzdravovanie, vychovávateľstvo pre možnosť výchovy lepšieho človeka, kto nepochopil, že k vyššiemu štúdiu treba tiež vyššej kultúry, väčšieho odriekania, kto neprenikne všeobecným vzdelaním dosť hlboko k základným životným súvislostiam a k nazeraniu ich celku, ten musí zostať pri všetkom školení človekom, ktorý vnútorne nepostihol zmysel svojho života, ani život ostatných ľudí.*" ([5], 100-101) A o to presne usiloval svojimi prednáškami.

* * *

Hneď prvé Štúrove prednášky z noetiky naznačovali poslucháčom, že do filozofického kontextu na Slovensku vstupuje osobnosť kriticko-realistickej orientácie opierajúcej sa v rozhodujúcej miere o vedecké zázemie. Otázkami noetiky sa budú podrobne zaoberať osobitné referáty. Tu mi ide iba o poznámku na okraj Štúrovho vrad'ovania sa do kontextu starších a súčasných prúdov v Československu, ktoré bolo aj pre Slovensko v tom čase domácou filozoficko-duchovnou pôdou. Od českého pozitivizmu tradície F. Krejčího sa odkláňal pod vplyvom Masaryka a Tvrdeho, svojich prvoradých učiteľov. S nimi ho spájala teória pravdy, etika a filozofia dejín, oddeľovalo ho od nich Štúrovo antitranscendentné prírodovedecké vysvetľovanie vzniku sveta inkluzíve našej ľudskej skutočnosti. Ku Krejčímu sa prikláňal práve v absolútnej dôvere vo vedu a rozum, aj keď pozitivizmus všetkých formulácií odmietal pre jeho pozíciu diváka a presvedčenie, že svet by išiel svojou cestou tak bez človeka, ako ide s nim. Štúr ako realista odmietal aj stanovisko objektivismu, agnosticizmu a relativizmu, považujúc ich za programové prekážky zmocňovať sa skutočnosti a poznávať ju v jej celistvosti a všestrannosti. V porovnaní so všetkými, a to aj s najdokonalejšími realistickými modelmi, ktoré tejto požiadavke vyhovovali, oceňoval už v prvej práci ako autora najsystematickejšieho filozofa Benedetta Croceho. Jeho systém prispôbil však vlastnej intelektualite a aj inými zdrojmi, ktoré ho formovali (Herder, Kant, Masaryk, Tvrdý, Kollár a L. Štúr). Croce dovolil Štúrovi svojím modelom poznania uspokojiť aj jeho chápanie človeka. Vidi v ňom bytosť citovú a rozumovú, duchovne ustrojenú tak, že môže svet nielen esteticky zmnožovať a rozumovo ho poznávať, ale aj účelovo tvoriť bohatstvo praktických vecí, predovšetkým však schopnú slobodne sa rozhodovať a eticky konať. To podľa Štúra znamenalo angažovať sa pre pravdu v súlade s poznaním životnej výstavby, v ktorej etika je podľa logického pojmu na najvyššom stupni: je "*chcením univerzálneho, uskutočnením ducha v univerzálne. Univerzálne je duch, je to skutočnosť, pokiaľ je vprave*

skutočná ako jednota myšlienok a vôle, je to sloboda, ak takto pochopená realita predstavuje ustavičný vývin, tvorivý výkon a pokrok." ([5], 120).

Štúr takto z jednoty poznania v celej jeho šírke a všeobecnej platnosti robí akoby *fenomenológiu ducha*, ktorá predstavuje jeho doterajšie dejiny. A tak ako celá štvorstupňová štruktúra podliehala v každej jeho skladobnej zložke historicky najrôznejším koncepciám vysvetľovania, sú tieto koncepcie podľa Štúra v ich krajnostných podobách polarizované na smery a systémy negatívne a pozitívne: 1. kladné (pravé), spĺňajúce požiadavky výstavby filozofie ako celostného systému alebo aspoň afinitné s touto požiadavkou, ktoré vylučujú teda dualizmus, transcendentno a jednostranné redukcie filozofie každého typu; 2. záporné (nepravé), akými sú všetky teórie, ktoré nesú opačné znamenia, trieštiace štruktúru poznávacích foriem v prospech čiastkových záujmov, a teda suspendujúce rozum v prospech iracionalizmu, skutočnosť v prospech subjektivismu.

Pokiaľ Štúrovi išlo o skutočne maligne a zvrátené smery, s ktorými bojoval ako s výplodmi chorého ducha (fašizoidné a stalinské pseudofilozofické výplody), je Štúrova konotácia *negatívny* a *nepravý* správna. Profesor Štúr nás odôvodnene učil, že prazákladom všetkých konfliktov a scestí ľudstva sú idey, ktoré uchovávajú v sebe možnosť dynamizovať sa - niekedy aj nevedome - do zvrhnutých podôb, ba až svetových požiarov. V akademických dejinách filozofie pri skúmaní celej rozmanitosti, konzistentnosti a protirečivosti ich foriem, zdá sa mi konotácia *pravý* a *nepravý*, pozitívny a negatívny ako nediferencované hodnotenie príliš úzka a skratová, najmä pri jej uplatňovaní na plodné epochy, ako bola grécka filozofia, renesančno-humanistická epocha s prírodnou filozofiou, veľké systémy 17. storočia, osvietenstvo a romantizmus, čo nám počas štyroch rokov štúdia profesor Štúr prednášal v predmete dejiny filozofie.

Nechcem sa púšťať do podrobnejších rozborov tohto problému, s čierno-bielym videním sme v metodológii dejín filozofie dlhé roky pracovali. Problém Štúrovej koncepcie tohto bodu by bol peknou témou pre doktoranda filozofie, ktorou by sa splnila aj profesorova túžba podať pomocnú ruku mladým kolegom. Profesor Štúr sa v prípade veľkých a iniciačných systémov (Platón, Descartes, Kant, novokantovci, Husserl, Bergson, ba dokonca Nietzsche) snaží zjemniť svoje kritériá a pripisovať mnohé "tíne a negatívne účinky" týchto systémov možnosti mnohostranného a mnohotvárneho poňatia skutočnosti a jej poznania. Jednako zdôrazňuje, že cesta k nášmu pravému poznaniu mohla byť kratšia a menej dramatická, keby nebola hneď na začiatku gréckej filozofie chybné započatá. "*Už na začiatku gréckej filozofie stávali eleati proti sebe jediné nemenné a večné súcno a menlivosť a zdanlivosť javov. Anaximandros zasa veril v jednu prahmotu a jej nepostihnuteľnosť zmyslami, pythagorovská škola videla v harmónii čísiel predobraz pravého súcna... a u Platóna prvého nadobúda myšlienkový dualizmus veľkoryso vyhranenu podobu, ktorá vďaka jeho osobnosti pôsobí mocne až dodnes, čo narobilo nesmierne škody v myslení.*" ([6], 80)

Začiatok filozofie sa udial, ako vieme, na rozhraní mytologického a racionálneho myslenia v podmienkach čistej rozumovej špekulácie a pozorovania za absencie empirickej vedy a objektívneho obrazu sveta a iba v hmlistom tušení evolučnej teórie. Dejiny nepoznajú *keby* alebo *malo to byť tak*. Sám Štúr líči v iných súvislostiach celý obrovský proces vývinu ľudských dejín ako proces, ktorý musel byť taký, aký bol, aby sme

poznali dôkladnejšie každú z otázok, ktorú si dnes nastoľujeme: bytie a poznanie, život a človek, telo a duch, aby sme pomocou vedy pochopili veľké dielo kozmu ako vrstvenie prírody v nás. Štúr v poslednej svojej knihe krásne píše: "*Keď človek v službe duchovnej tvorbe prekročí hranice svojho vedomia, zúčastňuje sa na oveľa ďalekosiahlejšom diani, ako si spravidla uvedomuje. Čo raz vo vesmíre bolo, to nemôže nebyť, lebo nekonečnosť vesmírneho procesu sa inak nemôže prejavíť ako konkrétne a premenlivé v čase. Avšak náš duch, ktorý sa vedome zúčastňoval na vesmírnom diani duchovnou aktivitou, je druhou trvalou stránkou, nepomíjajúcim článkom večnosti.*" ([1], 48) Takto nesmrteľná je aj filozofia a jej tvorcovia so zápasmi viac alebo menej úspešnými, pokiaľ ide o posúvanie jej humanitného progresu.

Napokon by som sa chcela priznať, že za Štúrovu teoreticky najautentickejšiu a veľmi cennú knihu pokladám *Zmysel slovenského obrodzenia* (1948). Jej skoncentrovaný obsah prednášal profesor Štúr ako výberovú jednohodinovú prednášku posledný semester v roku 1949. Možno zo Štúrovej strany vznikla práca nominálne ako vyrovnanie sa so Slovenským štátom, ktorý sa zrodil pod egidou Hitlera a pre svoju ideológiu nacionálneho separatizmu zneužil národnoobrodeneckú tradíciu Ľudovíta Štúra. Mne sa však zapísala táto prednáška do vedomia ako výborná filozoficko-dejinná kapitola európskeho a nášho osvietencko-romantického myslenia. Všetci, ktorí sme navštevovali túto prednášku, sme boli prekvapení interpretáciou fenoménu "slovenské obrodzenie". Štúr ho povýšil na jav koncepčne rovnocenný s celoeurópskym myslením, v ktorého pôdoryse našiel modernú kriticko-realistickú výstavbu životnej štruktúry života. Preto sa tejto generácii podarilo dynamizovať všetky stránky slovenského života od základného teoretického stupňa (umenie, jazyk, vedu) až po praktický stupeň (hospodársky problém, boj proti feudalizmu, za slobodu ľudských práv a etiku, humanistickú univerzalitu).

Touto knihou prezentoval Štúr obraz osvietenstva a nášho obrodzenia výstižne aj v zmysle filozofie dejín: slovenské obrodzenie ako potvrdenie národnej existencie Slovákov, vznik ČSR ako oslobodenie v štáte s najbližším národom Čechov a Moravanov a SNP ako prejav nadnárodnej príslušnosti k ľudstvu ohrozeného fašizmom. Tým Štúr dôstojne skončil v slobodnom a plodnom období svojho života a zaradil sa k mužom, ktorých Horatius ospevuje v svojich *Ódach: Integer vitae scelerisque purus - Žil dôstojne a mravne bez poškvrný.*

LITERATÚRA

- [1] ŠTÚR, S.: *Zápasy a scestia moderného človeka*. Bratislava 1998.
- [2] *Offene Gesellschaft - offenes Universum. K. Popper im Gespräch mit F. Kreuzer*. Wien 1982.
- [3] *Za zrkadlom postmodernity*. Bratislava 1991.
- [4] KANT, I.: "Správa o príprave prednášok na zimný semester." In: *Filozofia* č. 1, roč. 54, 1999.
- [5] ŠTÚR, S.: *Rozprava o živote*. Bratislava 1946.
- [6] ŠTÚR, S.: *Problém transcendentna*. Bratislava 1938.

PhDr. Elena Városová, CSc.

Filozofický ústav SAV

Klemensova 19

813 64 Bratislava

SR